

COLABORAREA ÎN ȘTIINȚĂ DISCURS DE RECEPȚIE

*Alexandru Gafton
Universitatea „Al. I. Cuza” Iași
algafton@gmail.com*

Distinse Domnule Președinte al Senatului,
Onorată Comisie,
Stimat auditoriu,

Mulțumesc Senatului Universității „Valahia”, din Tîrgoviște pentru deosebita cinste de a mă considera printre cei ce merită a primi această înaltă distincție din partea reprezentanților corpului profesoral al acestei Universități. Nu cunosc măsura în care mi se cuvine acest titlu, însă mă încred în discernămîntul înaltului for și accept cu grațitudine acest semn al recunoașterii. Desigur, rămîn îndatorat activităților care m-au adus aici, și pe care va trebui să le continui cu aceeași vigoare. Pentru mine, acest titlu este important și semnificativ deoarece, avînd ocazia de a cunoaște doi rectori, mulți profesori, destui studenți ai Universității „Valahia”, din Tîrgoviște, precum și de a observa cum funcționează unele Facultăți și Universitatea ca ansamblu, am dezvoltat de-a lungul timpului nu doar respect pentru calitatea procesului educativ de aici, pentru corpul profesoral și pentru cei ce conduc Instituția, dar și credința că între segmente ale Universității „Valahia” și cele ale unei Universități precum cea din care provin, relațiile de colaborare sunt posibile și reciproc benefice.

De aceea, fără a crede sau chiar a năzui spre a vă spune lucruri noi sau la care nu ați fi reflectat, vă voi solicita gîndurile spre a încerca să vă prezint o problemă care merită examinată

împreună, deoarece, pe de o parte, se referă la necesitatea unui anumit mod de a înțelege realitatea, de cealaltă, la felul în care se orînduiesc științele ce încearcă a cunoaște această realitate.

Cred că putem fi de acord cu faptul că, în baza trăsăturilor pe care le au, elementele relaționează structurîndu-se ierarhizat în sisteme, care interacționează cu și în mediu, ascultînd de legi ce decurg din principii universale. La rîndul lor, aceste sisteme funcționale deschise constituite în baza unor relații colaborativ-concurențiale există în măsura în care reușesc să răspundă solicitărilor mediului – în care și prin care există –, apoi nevoilor proprii și sistemice. Cu alte cuvinte, realitatea are caracter organic, este sistemică, interacțională și evolutivă. Reflectînd realitatea prin gîndire, științele sunt precum orice sistem. Le-aș asemăna cu un organism viu sau cu Universul, una dintre caracteristicile și consecințele funcționării lor fiind creșterea întinderii, profunzimii, complexității și a potențialului lor evolutiv.

*

Sunt atent la ce-mi spun semenii, de la care aflu că omenirea a elaborat teoria gravitației, calculul diferențial și integral, teoria evoluției, a relativității, pe cea cuantică, a descoperit particulele subatomice și aminoacizii, a înțeles structura și funcționarea genelor, a cartografiat genomul uman. Aud apoi că am fost pe Lună, am descoperit și știm enorm de multe lucruri – despre care eu nu știu nici măcar ce înseamnă.

De aceea cred că *unii* oameni au ajuns la cunoștințele respective, *unii* au ajuns la aplicarea lor, chiar dacă *toți* pot beneficia de toate acestea. Este firească această translație, dar nu trebuie uitat că, așa cum cunoașterea senzorial-intuitivă este inegală la nivelul indivizilor și al comunităților, – fapt reflectat și prin ce și cum se conceptualizează și exprimă –, cunoașterea științifică este încă și mai inegală în timp și spațiu. Pentru a ajunge la o cunoaștere științifică egală cu cea dată de capacitățile, de activitatea și de rezultatele efective ale efortului

omenesc, se înțelege că, în spațiu și în timp, indivizii și comunitățile au nevoie de comunicare și de colaborare. Este un lucru la care omenirea a ajuns cu multă anevoință, dar, paradoxal, care a creat omenirea ca societate evoluândă. Privind la situația din Antichitate sau la cea de la Renaștere încoace, observăm că indiferent de motorul, de mizele și de finalitățile cunoașterii, procesul a avut caracterul poligenetic al oricărei activități naturale și biologice. În acest context, mai curînd s-au importat sistematic mirodenii sau țesături, alimente sau chiar tehnologie decît cunoaștere științifică, dar mai ales, mai curînd s-a importat decît s-a produs ca urmare a unui efort general, comun și coordonat. Lucrul acesta pare a se fi schimbat parțial abia în secolul trecut, după ce s-a aflat că Universul este un sistem complex, iar o Galaxie doar un element al acestuia, că Pămîntul luat ca atare este un sistem, dar la nivelul Sistemului Solar este doar un element, adică după ce s-a înțeles că, oricît ar părea de simple și de izolate, elementele dintr-un plan pot fi sisteme într-altul, și că oricît ar părea de complexe, de importante și de autonome, sistemele nu sunt decît elemente ale altor sisteme. Invers spus dar la îndemîna abordării intuitive, deși se constituie și există organic, realitatea apare simțurilor în modalități fracționate și se supune rațiunii pe baza anumitor criterii.

Astronomii împart cerul, spre studiere, în cuadranți, dar lucrul acesta nu are a face cu realitatea, fiind doar un mijloc eficient de abordare a unei realități a cărei complexitate depășește capacitățile umane. Actul este eficient, dar cu condiția de a nu uita că referirile se fac la o realitate privită printr-o prismă arbitrar construită de către om. Deși pot fi cercetate ca entități individuale și relaționale, în adevăr, nici elementele, nici sistemele nu există în afara complexelor din care fac parte, însăși existența lor datorîndu-se activității și nevoilor acestora. Tot astfel, construcția gnoseologică nu poate ignora structura funcțională a realității. Astfel, de pildă, putem studia organismul sub aspect anatomic, adică structural, morfologic,

pe de o parte, și sub aspect fiziologic, adică funcțional, de cealaltă. Totodată, putem identifica celule, țesuturi, organe, aparate, sisteme de diferite tipuri, avînd diferite funcții. Chiar dacă această perspectivă are baze în realitate, nici celula, țesutul sau organul, nici sistemul circulator sau doar subcomponenta sa venoasă, ori aparatul locomotor sau sistemul osos nu există ca atare în afara întregului pe care dimpreună îl constituie și servesc – indiferent de cît de importante ar părea una sau alta.

*

Studiul minuțios și concentrat al componentelor, detaliilor și elementelor este vital pentru știință, dar elementul neexistînd izolat de ansamblul din care face parte, caracterul sistematic și integrat implică cu necesitate dependența structural-funcțională a acestuia de complexul căruia îi aparține. Examinarea bacteriei, a insectei, a corpului ceresc, a verbului, a comportamentului social, a curentului de gîndire se fac în scopul înțelegerii ca atare a acelu element – parte integrantă a unui sistem.

Un studiu blocat în perspectiva sincronică este profund carențial. Deși acest tip de analiză este indispensabil, el nu servește la nimic dacă nu este continuat de cercetarea diacronică. Iar aceasta nu semnifică simpla cunoaștere a etapelor anterioare din existența acelei realități, ci înțelegerea faptului fundamental și determinant al devenirii acelu obiect, întrucît realitatea nu este, ci devine. Cu alte cuvinte, chiar dacă nevoile de moment cer o descriere acurată a unei stări a realității cercetate, aceasta nu aduce nimic dacă nu aduce înțelegerea faptului că, dincolo de atribute și de funcțiuni, realitatea aceea este dinamică și devenindă. Diacronia nu înseamnă a nu uita elementele revoluate ale șirului, ci a înțelege că etapele sunt secvențe ale unui proces, iar cunoașterea reală apare înțelegînd procesualitatea.

*

Pe măsură ce cunoașterea avansează, ea capătă întinderea și profunzimea realității cunoscute. De la Francis Bacon încoace s-a înțeles că știința nu este doar observație, calcul și reflecție deductivă – cum cred Aristotel și adepții săi necondiționați –, ci și experiment și raționament empirico-inductiv. Caracterul vast și profund al realității impune împărțirea cercetării acesteia pe domenii, iar caracterul organic al realității impune colaborarea. Dat fiind că diferitele domenii reflectă, în centrul lor, varietatea realității, iar la periferii, interconexiunile elementelor varietății, dar și că limitele biologice ale ființei umane au fost de mult depășite de dezvoltările ei intelectuale, poate că soluția abordării științifice a realității nu se află în reunirea disciplinelor, ci a oamenilor. Perspectiva mai multor domenii, privite deopotrivă ca obiecte și ca instrumente, racordate colaborativ, poate genera perspectiva combinată pe care acele domenii o oferă, în cadrul unei imagini acurate a realității, în cele din urmă științele fiind în primul rând instrumente ale cunoașterii.

Faptul că instrumentul real și eficient poate deveni factor de dezvoltare a entității al cărei instrument este apare vădit în cazul limbii și al lingvisticii. Așa cum limba este organ și instrument, tot astfel lingvistica este știință și instrument. Această dualitate are potențial coevolutiv, căci limba, la contactul cu orice realitate, și lingvistica, la contactul cu orice știință, devin factori. Limba nu doar formulează și comunică, așa cum lingvistica nu doar constată și expune. Ambele sunt reflexii care îndeamnă la reflecție. De aceea, în chipul în care organismele funcționează optim dacă răspund solicitărilor mediului în care există, corelându-și nevoile cu acesta, tot astfel științele nu au a se ocupa de sine decât spre a-și acomoda metodele și instrumentele la obiect, ele funcționând mai bine dacă se aplică obiectului și colaborează între ele, natura lor indicând un destin simbiotic.

*

Astfel stînd lucrurile cu științele într-o lume cu repere schimbătoare, cum pot sta ele în ceea ce ne privește pe noi?

Dacă acceptăm că în știință contează relația ideii cu adevărul, nu compatibilitatea ideii cu universul mentalitar, comportamental și proiectiv al societății în ansamblu, atunci înțelegem că, neștiind și neavînd cum să știm consecințele acțiunilor, singura cale cu adevărat bună rămîne urmarea călăuzei care ne îndeamnă către Adevăr și Bine.